

Enhet 6 – Utvikling av økonomisk bærekraftige tilbud

Næringsvirksomhet basert på å tilby undervisningsøkter for skoleklasser på norske gårder krever tilfredsstillende betaling. I Norge tilbys gårdsbesøk gratis til skoleklasser i hele landet gjennom dugnadsarbeid av lokallag i Norges Bondelag, <https://www.bondelaget.no/apen-gard-for-arrangorer/category8124.html>. Bondelaget har både medlemmer som driver konvensjonelt og økologisk. Dette reflekteres også i tilbudene om gårdsbesøk. Det er urealistisk og uten hensikt å utvikle tilbud for gårdsbesøk i konkurranse med gratistilbud fra Norges Bondelag. Derfor knyttes denne læringsenheten om finansiering av tilbud om spesialiserte undervisningsøkter og varige opplegg som omfatter flere undervisningsøkter rettet mot skoleklasser og barnehager.

Mål for enheten

Del 1 Hvilke kostnader må jeg ta hensyn til ved utvikling av undervisningstilbud?

I denne delen presenteres de viktigste utgiftene ved tilbudene, både for gård og skole.

Del 2 Bør jeg være selvstendig næringsdrivende eller satse på ansettelse i kommunen?

Norske tilbydere av undervisningsøkter og langvarige undervisningsopplegg er enten kommunalt ansatte der skolen/skolene er lokalisert eller gir tilbudet som selvstendig næringsdrivende. I denne delen drøftes argumenter knyttet til valg av ansettelse eller selvstendig drift i forhold til hverandre.

Del 3 Hvordan skape interesse for undervisningstilbudet blant etterspørerne og skape et økonomisk bærekraftig tilbud?

Etterspørerne av tilbudet er i først og fremst kommuner gjennom offentlige skoler og barnehager, man også friskoler, især Steinerskoler og Montessoriskoler, som begge vektlegger betydningen av gården som læringsarena i sin pedagogikk. Denne delen drøfter først ulike tilnærminger for å gjøre potensielle etterspørere kjent med og motivert for å ville kjøpe tilbudet. Deretter diskuteres betingelser for å utvikle et økonomisk bærekraftig tilbud.

Etter å ha gjort ferdig enheten vil jeg...

1. Ha oversikt over de vesentligste kostnadene ved undervisningstilbud for gård og skole
2. Ha grunnlag for å velge om jeg vil satse på å gi tilbudet som selvstendig næringsdrivende eller forsøke å få ansettelse i kommunen
3. Kunne vurdere de viktigste forutsetningene som ligger til grunn for å utvikle et bærekraftig tilbud på min gård eller min skole

Del 1 Hvilke kostnader må jeg ta hensyn til ved utvikling av undervisningstilbud?

Gårdens og bondens utgifter dekkes i Norge av institusjonen som etterspør tilbudet, i hovedsak kommuner, men også Steiner- og Montessoriskoler. For å komme fram til en omforent, rimelig pris for tilbudet, er det viktig for begge parter med solid forståelse av og oversikt over de forskjellige utgiftspostene.

Transport av elever til og fra gården skal regnes med som utgift. I noen tilfeller kan elevene bruke eksisterende skoletransport, men oftest må egen transport organiseres og bekostes. Noen norske tilbydere organiserer transport ved bruk av egen minibuss. Forsikring ved transport av elever må i tilfelle avklares og regnes som kostnad i tillegg til øvrige bilkostnader bonden har med transport. Noen skoler inngår samarbeidsavtaler med gårder i nærområdet som er tilgjengelig til fots eller på sykkel. Nær tilgjengelighet til gårdsbruk er vanlig for mange skoler i distriktene.

Driftsmidler omfatter både investeringer og kostnader til løpende drift.

Gjennom kartleggingen av ressurser, se enhet 5, avdekkes mulighetene for undervisningstilbud på gården, men også mulige mangler som kan føre til behov for investeringer. *Investeringer* kan omfatte kostnadskrevende tiltak som å bygge

undervisningslokaler, toaletter, kjøkken, spisekrok eller vaskerom, men også klær og utstyr som kjeledresser og verneutstyr. Sertifiseringsordningen for Inn På Tunet-tilbydere er frivillig for tilbydere å knytte seg opp mot. Fordeler med å knytte seg til sertifiseringsordningen er medlemskap i Inn På Tunet nettverket og noe tydeligere garantier med hensyn til forsikring (se under). Sertifisering krever at revisor fra Matmerk kvalitetssikrer gårdens lokaler og arealer, se side 2 i <https://www.matmerk.no/cms/files/4321/11 ipt bm.pdf>. Gå deretter gjennom sjekklisten for kvalitetssikring i landbruket, <https://www.matmerk.no/cms/files/4319/2-hms---nn.pdf>. Godkjennelse som Inn På Tunet-tilbyder kan kreve investeringer i forskjellige tiltak, ofte knyttet til sikring for å unngå ulykker.

Utgifter til *løpende drift* omfatter leie av gårdens utstyr, lokaler og arealer, forsikringer og innkjøp av forbruksartikler. Leien bør iberegne forventede reparasjoner av utstyr og lokaler som følge av slitasje i tillegg til selve bruken av utstyret og lokalene. For å unngå tvister knyttet til utbetaling av forsikring er det viktig at gård/tilbyder er sertifisert som Inn På Tunet-tilbyder. Tilbyder av Inn på tunet skal ha en egen ansvarsforsikring som dekker en produksjon som Inn på tunet, for skade på person eller gjenstander for minst 10 millioner kroner. I utgangspunktet er det kjøper av tjenestene fra gården som er ansvarlig for forsikring av brukerne, også når de er på gården og deltar i ulike aktiviteter og arbeidsoppgaver der. Det er imidlertid viktig at forsikringsansvar avklares mellom partene og avklares i kontrakten mellom selger og kjøper av tjenesten, se også

<https://www.matmerk.no/cms/files/2678/1508notat-om-forsikring-av-inn-paa-tunet.pdf>

En sentral løpende utgift er lønn. Bonden må, i likhet med lærere som underviser, ikke bare regne lønn for gjennomføring av opplegget med elevene, men også ta med forarbeid og etterarbeid med planlegging, tilrettelegging og opprydning knyttet til arbeids- og læringsoppgaver på gården. Etterarbeid omfatter også ofte rapportering av ulik slag til skolen. I tillegg bør lønnskostnader for medhjelpere på gården, som ektefelle, besteforeldre eller barn tas med i regnestykket. Den norske ordningen med dugnadsbaserte og gratis gårdsbesøk for skoleelever i regi av lokale bondelag har ført til sviktende forståelse for at bonden trenger godtgjørelse for utgifter med å gi tilbud for elever som sin ordinære næringsvirksomhet.

Gjennomgangen over viser at det er avgjørende å avklare og skape samforståelse for de utgifter som tilbudet omfatter mellom partene før økonomiske avtaler mellom gårdbruker og skole inngås.

Chapter 1 – Farmers: understanding the costs of hosting a visit

Questions to ask yourself as a farm opening for visits

These questions are not meant to discourage farms from offering educational activities, but if you are going to spend any time and money developing your education offer, it is worth researching interest in your local area, as well as the current destinations for school trips and other potential target groups.

- What is your motivation? I want to teach children, where foodstuff comes from; I want to show my work and my workplace to children; I want new income opportunities; I want to strengthen customer loyalty with programs for children.
- Think about who it is that you are aiming your activities at; is there a demand for what you are offering?
- What are your potential target groups, will they be willing to cover the cost of a visit? Some schools in affluent areas may be more prepared to pay than in disadvantaged areas.
- Research the market, find out who the competition is and what they are charging?

Chapter 1 – Farmers: understanding the costs of hosting a visit

What resources do I have to offer?

It is important to identify what resources you may require in order to start hosting educational visits. Once you've created a list of required resources, start to look at what you already have in place and what you will need to develop. This will help you as part of your costing exercise. Some of the things you may consider are listed below:

- Do you have a classroom facility or covered area for use during wet weather or for lunches?
- Who will host the visits? Will it be yourself or will you employ educational staff?
- Do you have toilets on site? If so, how many? Large school groups will require more toilets.
- Do you have hand washing facilities on site? If so, how many? Large school groups will require more hand wash basins.
- Can you walk around the farm easily and safely or do you need to improve access, gates, fencing and even consider a trailer for transporting visitors?

Chapter 2 – Schools: understanding the costs of going on a farm visit

Will the visit benefits outweigh the cost implications?

Due to the costs involved from the school's perspective, it is important to consider whether a visit to a biofarm fits your learning requirements. It may also be that you will need to justify your plans to colleagues and / or senior management before you start to spend money on organizing the visit. A visit to a biofarm will have a range of benefits to pupils, teachers and / or parents. A farm visit can:

- provide a stimulating and versatile outdoor classroom
- support the curriculum with engaging activities before, during and after a visit
- contribute to developing children's social and personal skills
- create interest and motivation that can be carried back to classroom activities
- help children understand where their food comes from
- teach children in a direct, hands-on way about many important topics include nutrition, animal welfare, sustainability and conservation
- allow for physical exercise
- increase children's appreciation and understanding of the natural environment
- give children first-hand experience of farming and the countryside
- show children the importance of good husbandry
- introduce children to some of the issues around agriculture and rural affairs
- raise awareness of careers available in the countryside
- provide an opportunity for children to meet people from different backgrounds
- allow children to understand risk and how to manage it
- provide teachers with an opportunity for professional development by gaining farming and countryside knowledge, and experience of outdoor education

Chapter 2 – Schools: understanding the costs of going on a farm visit

What are the cost implications of visiting a biofarm?

In order for your school to visit a local biofarm, there will be a number of cost implications for the host farm, as well as the school. Some farms may choose not to charge for the visit, whilst others will need to recoup some of their business outgoings by charging a fee. Costs to the farm may vary - If you add up the financial cost of the farmer's time in leading the visit, as well as covering the farm work they would have been doing; the cost of marketing materials and investing in facilities for visitors, you can see how hosting a visit can have implications on a farm's budget.

As well as costs for the farm that are often passed on to the visiting groups, It is important to identify what outgoings you may have as a school. Once you've created a list of visit requirements, start to look at what you already have in place and what you may need to buy in. Some of the things you may consider are listed below:

- Will those staff that are on the visit need teaching cover back in school? Are there enough staff to cover this, or will you need a supply teacher?
- Have you arranged transport to the farm? If so, how much will this cost?
- How many children are you taking on the visit? Some farms charge a flat fee, whilst others may charge per child.
- Do you need to purchase any equipment to facilitate the visit (spare boots for disadvantaged pupils, equipment for conducting on-farm experiments or activities)?
- Do your insurance cover visits to farms or do you need an additional policy?

Del 2 Bør jeg være selvstendig næringsdrivende eller satse på ansettelse i kommunen?

Denne delen gjør rede for hvordan selvstendige næringsdrivende vanligvis betales for å gi undervisningstilbud fra gårdsbruk. Deretter drøftes fordeler og ulemper ved å være selvstendig næringsdrivende eller ansatt i kommunen.

Vanligvis lønnes selvstendige næringsdrivende på times-, økts- eller dagsbasis. Den avtalte satsen skal omfatte lønn til bonden og eventuelle medhjelpere for planlegging, gjennomføring og etterarbeid av opplegget på gården. Satsen er gjerne knyttet til elevgruppen som kommer til gården, men kan også være knyttet opp mot den enkelte elev, for eksempel om tilbudet omfatter elever med særskilte behov fra forskjellige skoler og kommuner. Løpende utgifter kan tas med i satsen, men legges alternativt i leien for lokaler og arealer. Det vesentlige er å avklare alle relevante utgifter på forhånd slik at de tas med i samarbeidsavtalen mellom skolen og gården.

Ved ansettelse i kommunen og på skolen oppnår bonden rettighetene fra slike ansettelser, for eksempel feriepenger, pensjons- og sykelønnsordning. Dette er fordeler ved å være ansatt framfor selvstendig næringsdrivende. Som ansatt vil bonden lettere få innpass i og kunne bli aktivt medlem av lærerkollegiet. Dessuten er det enklere å få gjennomslag for at for- og etterarbeid skal inkluderes i beregninger av tidsbruk for læringsaktivitetene på gården i likhet med undervisningen på skolen. Hvis alternativet er å være selvstendig næringsdrivende med kortsiktig avtale, gjerne over ett år, gir kommunal ansettelse bedre økonomisk trygghet og forutsigbarhet.

Når bonden er ufaglært, er det oftest en fordel å gi tilbudet som selvstendig næringsdrivende. Ufaglærte får assistentlønn eller lønn som lærer uten godkjenning i norsk skole. Avlønningen gir ikke bonden god nok betaling for sine spesialkunnskaper som tilbyr av undervisningstjenester. I en times-, økts- eller dagspris kan bonden både innarbeide en høyere timelønn for seg selv samt andre eventuelle lønnsutgifter. Ved samarbeid med flere skoler og eventuelt andre institusjoner om tilbud av tjenester fra gården er det ofte krevende å håndtere flere mindre ansettelser med forventninger om deltakelse i administrativt og kollegialt arbeid i hver delstilling. Det er på samme vis fordelaktig å være selvstendig næringsdrivende når undervisningstilbudet fra gården er nært knyttet til annen næringsvirksomhet på gården, for eksempel tjenester rettet mot andre liknende brukere eller turistvirksomhet.

Ved usikkerhet om valg av å være selvstendig næringsdrivende eller forsøke å få fast ansettelse, bør du søke råd hos Fylkesmannens landbruksavdeling, tilbydere av tjenester i din region eller regionale organisasjoner med erfaring, slik som Inn På Tunet Midt-Norge.

Del 3 Hvordan skape interesse for undervisningstilbudet blant etterspørerne og skape et økonomisk bærekraftig tilbud?

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet har holdt 20 kompetansegivende etterutdanningskurs i hele Norge for bønder og lærere som ville etablere samarbeid mellom en grunnskole og et gårdsbruk i nærheten. Erfaringene fra kursene tilsier at et prøveprosjekt på gården for en utvalgt elevgruppe eller skoleklasse fra en skole i nærheten er et meget velegnet tiltak for å skape lokal interesse for gård/skole-samarbeid. Prøveprosjektet gir gårdbruker og lærere ved skolen erfaringer med samarbeid om læringsaktiviteter på gården. Elevene forteller foreldre og besteforeldre om hva de har opplevd på gården.

Prosjektet skaper grunnlag for ytterligere tiltak for å skape interesse for undervisningstilbudet for både bønder og lærere.

Tiltak for bønder:

- Finn/vekk *ildsjeler* blant foreldre og lærere. Flere av prosjektene som har vart lengst i Norge har hatt en eller flere ildsjeler i ryggen. Ildsjelene fungerer gjerne best over tid om de får lokal støtte og spillerom for å bidra til å videreutvikle prosjektet.
- Inviter foreldre og lærere på *feiringer/fester på gården*. Deltakelse under slike hendelser bidrar til at foreldre og lærere knytter seg følelsesmessig til hverandre samt til gårdsbruket og familien som driver bruket.
- Ta foreldre/lærere med på *innlevelsedugnad på gården*. Dugnad med gjennomførbare prosjekter i løpet av kort tidsrom skaper felles stolthet omkring det som er gjennomført og knytter også deltakerne til hverandre. Avslutning med kafé styrker fellesskapet videre.
- Salg av *gårdsprodukter og andre tjenester* – synliggjør også gården og skaper tilknytning

Tiltak for lærere:

- Inkluder andre lærere og lærerkollegiet. Jo flere lærere som får tilknytning og eierskap til gård/skole-samarbeidet, jo større sannsynlighet for å etablere et omforent skoleprosjekt.
- Arranger foreldre- og lærermøter på gården. Jo flere arrangementer, møter og aktiviteter som lokaliseres på gårde, jo mer kjent blir de viktige aktørene med gården og virksomheten der. Steder og virksomheter mennesker er blitt glade i, vil de ta vare på.
- Få prosjektet inn i *time- og virksomhetsplaner*. Dersom prosjektet etableres som en del av skolens ordinære virksomhet, er det større sannsynlighet for langvarig samarbeid mellom gård og skole.

Kommunen er den sentrale etterspørter av undervisningstilbud fra gårder/gårdbrukere i Norge. Representanter for gård og skole kan samarbeid om ulike tiltak for å fremme kommunens interesser for å etterspørre tilbud:

- Inviter *politikere og byråkrater til gården*. Lærere og gårdbruker kan samarbeide om å presentere prøveprosjekt og videre tanker om prosjekt for utvalgte politikere og byråkrater. Viktig å få med de rette personene til presentasjonen, som kan tenne ildsjeler for et nytt kommuneprosjekt
- Forbered et *klart budskap*. Presentasjoner av prosjektet for etterspørtere bør forberedes godt og ha en kort og klar beskrivelse av prosjektets innhold og hvilken nytte og læringsutbytte elever forventes å få av å bruke denne gården som læringsarena.
- Tilby *gården som møtearena* for ordinære møter i skole og kommune. Tilknytning til gården virker på samme måte som for lærere og foreldre.
- Bruk media, for eksempel i *feelgood reportasje i lokalpressen med elever på gården*. Elevenes trivsel og velvære blant dyr på et gårdsbruk i nærområdet øker støtten til lokalt gård/skole samarbeid i lokalbefolkningen.

All erfaring fra norske gård/skole-prosjekter tyder på at langvarige avtaler mellom gård og skole er avgjørende grunnlag for prosjektets økonomiske bærekraft. Erfaringene er videre at de prosjektene som har sterkest kommunalt eierskap, i størst grad maktet å få til langvarige avtaler. For informasjon om avtaler:

https://www.matmerk.no/cms/files/3522/11_standardavtaler_2016_skrivbar_bm.pdf

Erfaringene fra Norge tilsier også at det er lettere å etablere langvarige avtaler med gårdbrukere som har pedagogisk utdanning. Den enkleste framgangsmåten for å få denne type utdanning er ofte ettårig praktisk pedagogisk utdanning. For opplysninger om praktisk pedagogisk utdanning i naturbruk, kontakt Erling Krogh, erlikr@nmbu.no.

Det er utfordrende å få norske kommuner, som ofte har mange oppgaver og en presset økonomi, til å etablere varig gård/skole-samarbeid. Prosjektet må være så bra at foreldre, lærere og befolkningen for øvrig er villige til å prioritere prosjektet. Tidligere skolesjef i Meråker, som var en ildsjel for å gjøre gård/skole-samarbeidet til et kommuneprosjekt uttalte følgende: «I en kommune er det alltid snakk om prioriteringer. Da er det i ytterste konsekvens kun en ting dette handler om: å gjøre det så bra, og synliggjøre det, slik at politikerne ikke kan unngå å prioritere det.»